

GULYÁS LÁSZLÓ

MAKÓ KÉRDÉSE A VERSAILLESI BÉKEKONFERENCIÁN

1. Bevezetés

Kiinduló kérdésünk: Mi köti össze az alábbi magyar városokat, Baja, Balassagyarmat, Barcs, Hódmezővásárhely, Makó, Mohács, Pécs és Sopron? A választ a trianoni békediktátum megszületésének történetében kell keresnünk. A felsorolásban szereplő városok mindegyikénél nagyon komolyan felmerült annak lehetősége, hogy a versaillesi „békecsinálók” Magyarország határainak meghúzása során idegen államokhoz – Csehszlovákia, Jugoszlávia, Német-Ausztria és Románia – csatolják. Jelen rövid tanulmányunkban bemutatjuk, hogy annak ellenére, hogy a születőfélben lévő Nagy-Románia be akarta kebelezni Makót, az hogyan maradt magyar város.

2. Világháború alatti előzmények: a bukaresti titkos szerződés

Amikor 1914 augusztusában a nagyhatalmak között megtörténtek a világháborút kiobbantó hadüzenetek, augusztus 3-án összeült a román koronatanács. Károly király és a konzervatívok vezetője, Petre Carp, az 1883-as szerződés betartása – azaz a központi hatalmak oldalán történő hadba lépés – mellett érveltek, ezzel szemben a Bratianu miniszterelnök a semlegesség kinyilvánítását javasolta. Három órányi vita után a koronatanács Románia semlegességét nyilvánította ki.¹ Innentől kezdve a román politikai elit antantbarát csoportja éles küzdelmet folytatott a németbarát csoporttal,² miközben

1 Djuvara, Neagu (2010): A románok rövid története. Koinónia Könyvkiadó. Kolozsvár. 170–171. old.

2 Durandin, Catherine (1998): A román nép története. Maecenas Kiadó. Budapest. 209–210. old.

folyamatosan titkos tárgyalások zajlottak mind az antant, mind a központi hatalmak diplomatáival.³

Az antant diplomatái azonban mindenféleképpen óriási előnyben voltak a román politikusok meggyőzése terén. A román külpolitika Erdélyre vonatkozó területi igényeivel⁴ a központi hatalmak nem tudtak mit kezdeni. Az Osztrák-Magyar Monarchia Erdély legkisebb darabját sem adhatta át önként Romániának. Ezzel szemben az antantnak nem okozott gondot Erdélyt odaígérni Bukarestnek. Végül a Román Királyság politikusai 1916 augusztusában az antant oldalán történő hadba lépést választották.⁵ Ennek árát az 1916. augusztus 17-én aláírt bukaresti titkos egyezményben rögzítették.⁶ Eszerint: Románia megkapja egész Erdélyt, a Partiumot és a Tiszántúl keleti szegélyét (nagyjából a Debrecen–Szeged vonal mentén), továbbá hozzátartozik a Bánságot és Bukovinát a Prut folyóig.

Ha a térképre pillantunk, láthatjuk, hogy Makó városa a Debrecen–Szeged-vonal keleti oldalán helyezkedik el, azaz a Romániához csatolandó területen feküdt. A bukaresti titkos szerződés Makót egyértelműen a román államnak ígérte.

Bukarest 1916. augusztus 27-én hadat üzent a központi hatalmaknak, és megtámadta Erdélyt. A román előrenyomulás azonban hamarosan megtört, szeptember-október hónap folyamán a központi hatalmak ellentámadásba mentek át. 1916. december 6-án a központi hatalmak haderői már Bukarest utcáin menetelnek,⁷ Románia túlnyomó része a központi hatalmak uralma alá

3 Ezekről a tárgyalásokról részletesen lásd Raffai Ernő (2010): *Balkáni birodalom. Nagy-Románia megteremtése 1866-1920*. NagyMagyarország könyvek. Budapest 170–176. old.

4 Ezekről bővebben lásd Jancsó Benedek (2004): *A román irredenta mozgalmak története*. Máriabesnyő-Gödöllő. Attraktor.

5 A részleteket lásd Gulyás László-Csüllög Gábor (2013): *A román állam területi kialakulásának története III. 1914–1918*. Közép-Európai Közlemények 2013/13. szám No22. (VI. évfolyam/3. szám). 177–185.old.

6 Szövegét közli Sztáray Zoltán (1980): *Románia szerződése az antanthatalmakkal*. Új Látóhatár 1980/1. szám 76–90. old.

7 Babucs Zoltán (2012/b): *Mackensen tábornagy „huszárcsínye”*. Bukarest elfoglalása 1916. december 6-án. NagyMagyarország 2012 (IV. évfolyam) 4. szám. 24–29. old.

került. A háborút gyorsan elvesztő Románia kénytelen volt megkötni a bukaresti békét.⁸

1. térkép: A bukaresti titkos szerződésben Romániának ígért magyar területek

Jelmagyarázat: 1. a Romániának ígért magyar területek; 2. a trianoni országhatár; 3. Ausztria és Magyarország határa; 4. Magyarország határa; 5. magyarországi megyehatár; 6. települések

Forrás: A szerző saját szerkesztése

⁸ Gulyás László (2012): A térdre kényszerített Románia. A bukaresti béke 1918. Nagymagyarország, 2012/4. szám. 41–51. old. Lásd még Gulyás László (2019): A bukaresti béke születése In. Gulyás László főszerk. (2019): Gulyás László főszerk. (2019): A trianoni békediktátum története hét kötetben. I. kötet: Trianon Nagy Háború alatti előzményei, az Osztrák-Magyar Monarchia bukása. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 159–168. old.

De amikor 1918 őszén nyilvánvalóvá vált a központi hatalmak veresége és ennek jeleként az Osztrák-Magyar Monarchia 1918. november 3-án Padovában aláírta a fegyverszüneti egyezményt, Románia ismét hadba lépett. 1918. november 10-én Ferdinánd király kiadta hadiparancsát, melyben elrendelte, hogy a román hadsereg támadja meg a központi hatalmakat. A román hadsereg két hadosztálya (a 7. gyalogos és az 1. vadászhadosztály) 1918. november 12-én megkezdte az átkelést a Kárpátokon.⁹

A román vezető politikusok úgy gondolták, hogy ezzel a hadba lépéssel ismét érvényessé vált a bukaresti szerződés. Csakhogy az antant vezető erejét képező franciák ezt másképpen gondolták. Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a bukaresti titkos szerződés a román különbékével érvényét veszítette, így a román területi igényeket a hamarosan összeülő békekonferencián kell vizsgálni.¹⁰ Ez a formula azt jelentette, hogy Románia nem kapja meg az 1916-ban megígért területeket, de kapni fog valamekkora területet a magyar államból. A román diplomácia számára ebben a megfogalmazásban azt volt a riasztó, hogy a franciák nem nyilatkoztak arról, hogy pontosan mely területek átengedésére van esély. Ebben a szituációban utazott el a román küldöttség 1919 januárjában a versailles-i békekonferenciára.

3. Makó kérdése a békekonferencián

A békekonferencia ünnepélyes megnyitására 1919. január 18-án került sor Versaillesban. A konferencia legfelsőbb szerve, a Tízek Tanácsa – ez alakult át a későbbiek során Négyek Tanácsává – 1919. január 31-én hallgatta meg a román területi igényeket. Az ülés végén a kérdéskört az ún. „Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottsága” hatáskörébe utalta.

A „Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottsága” paritásos alapon került összeállításra, a négy nagyhatalmat kettő-kettő küldött képviselte, így a személyi összetétel az alábbiak szerint alakult: Jules Laroche, Louis Aubert (Franciaország), Sir Eyre Crowe és Alexandre W. A. Leeper (Brit Birodalom), Dr Clive Day és

9 Fráter Olivér (2003): Erdélyi magyar helyzetkép 1916–1919-ben. Hamvas Intézet. Budapest.

10 Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918-1919. Szerkesztette Ormos Mária-Ádám Magda: Akadémiai Kiadó. Budapest. 55. dok. 67. (a továbbiakban FDI 1. kötet)

Charles Seymour (USA), gróf Vanutelli Rey és Giacomo de Martino (Olaszország).

A bizottság első ülésére 1919. február 8-án került sor. Ezt február és március hónap folyamán több mint tíz további ülés követte, egészen 1919. április 5-ig, mely napon elkészült a román–magyar határra vonatkozó javaslat. Ezt a Külügyminiszterek Tanácsa 1919. május 8-án vitatta meg, majd négy nap múlva a Legfelső Tanács is rábólintott. Ezzel gyakorlatilag véglegessé vált a trianoni román–magyar határ.

Makó hovatarozásának kérdése azokon a bizottsági üléseken merült fel, melyeken a Maros folyótól induló és Vásárosnaményig tartó határvonal kialakítását vitatták meg a „békecsinálók.”

Makó első név szerinti említésére az 1919. február 11-i ülésen került sor.¹¹ A kelet-magyarországi magyar–román határról történő tárgyalás során Laroche – az egyik francia delegátus – azt fejtegette, hogy a francia küldöttség álláspontja szerint a stratégiai-katonai okok miatt Romániához kell csatolni azt a területet, melyen a Szatmárnémeti–Nagyvárad–Makó vasútvonal halad keresztül. Azaz Makó emiatt Romániához került volna.

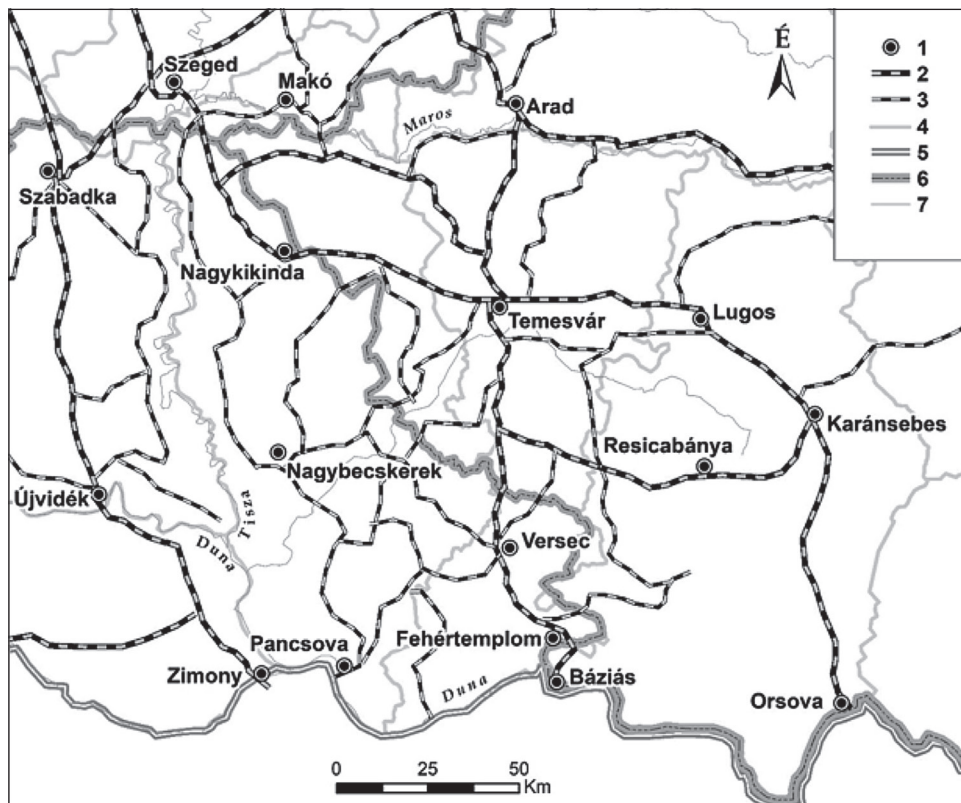
Gyakorlatilag arról volt szó, hogy ha a békeszerződés aláírása után valamikor ki fog törni egy magyar–román háború, a fentebb említett vasútvonal lehetővé teszi, hogy a román hadsereg gyorsan fel tudjon vonulni a határ mentén. Így stratégiai előnybe került a magyar hadsereggel szemben. Ezt a katonai előnyt – a tűzvonalal párhuzamos vasútvonal birtoklása – akarta megadni a francia küldöttség Romániának. Ezen francia törekvés miatt került volna a színmagyar Makó a román állam keretei közé. Seymour – az egyik USA delegátus – elutasította a franciák stratégiai alapú érvelését, és kijelentette, „*hogy az ilyen irányú megfontolásokat lehetőség szerint a háttérben kell hagyni, és mindenek előtt az etnikai, valamint gazdasági szempontokat kell kihangsúlyozni.*”¹² De Martino – az egyik olasz küldött kijelentette, hogy „... a stratégiai és gazdasági megfontolásoknak megvan a maguk helye, ezért számolniuk kell velük; a stratégiai szempontok figyelembevételre elengedhetetlen.”¹³ Ezek után azt javasolta, hogy a bizottság döntése előtt a kérdést katonai és vasúti szakértők vizsgálják meg. Így a bizottság ezen az ülésén nem hozott döntést.

11 A bizottsági ülés teljes jegyzőkönyvét közli FDI 1. kötet 79. dokumentum 110–115. old.

12 FDI 1. kötet 112. old.

13 U.o.

2. térkép: A Makó sorsát befolyásoló vasúti fővonalak a Bánságban

Jelmagyarázat: 1. Település; 2. Vasúti fővonal; 3. Vasúti mellékvonal; 4. Magyarországi megyehatár 1920 előtt; 5. Magyarország határa 1920 előtt; 6. Országhatár 1920 után; 7. Folyó

Forrás: A szerző saját szerkesztése

A Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottságának 1919. február 13-i ülésén¹⁴ – mely a Bánságnak Románia és Jugoszlávia közötti felosztásával foglalkozott – ismét felmerült Makó kérdése. Leeper – az egyik angol delegátus – azt fejtegette, hogy ha Temesvárt Romániának ítélik, akkor a Temesvár–Makó, a Temesvár–Arad, a Temesvár–Bázias, és a Temesvár–Orsova vonalat mindenféleképpen Romániának kell juttatni. Ezzel szemben az USA küldöttsége a

¹⁴ A bizottsági ülés teljes jegyzőkönyvét közli FDI 1. kötet 81. dokumentum 117–125. old.

Temesvár–Makó vonalat nem kívánta a román államoz csatolni. Így Makó a magyar állam keretei között maradt volna.

A Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottságának 1919. február 19-i ülésén szintén a Bánságban meghúzandó szerb–román határvonalról tárgyaltak.¹⁵ A bányászati vasútvonalak sorsa ismét a vita egyik kulcskérdése volt. Ezzel összefüggésben az is szóba került, hogy mely állam birtokolja a Temesvár–Makó, illetve a Makó–Szeged vasútvonalat.

Makó hovatarozásának sorsa a bizottság 1919. február 28-i ülésén dőlt el.¹⁶ Az ott történtek megértéséhez tudnunk kell, hogy a Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottsága – hasonlóan a Csehszlovák Bizottsághoz¹⁷ – oly módon alakította ki a határvonalakra vonatkozó javaslatait, hogy az első bizottsági ülés megkezdése előtt mind a négy nagyhatalom delegátusai külön-külön kialakítottak egy-egy saját elképzelést a határvonalakról.¹⁸ Ezeket az adott nagyhatalom saját szakértői csapata – például az USA esetében az „Inquiry” elnevezésű szakértői bizottság – készítette el.¹⁹ A bizottsági ülések során a delegátusok ütköztették javaslataikat, illetve összevetették azokat a szerb, román igényekkel. Ezen bizottsági viták végeredményeképpen született meg az adott határszakaszra vonatkozó bizottsági javaslat.

Mint azt tanulmányunk korábbi részeiben bemutattuk, az egyes delegációk álláspontja – melyik várost, melyik vasútvonalat melyik állam kapja meg – több esetben élesen eltért. Ezen konfliktusok megoldására találták ki a „békecsinálók” az ún. kompenzációs láncot. Ennek lényege: Az egyik állam delegátusa az „A várossal és/vagy területtel” kapcsolatos vitában enged a másik állam delegátusának, cserébe a másik állam delegátusa „B város és/vagy terület” kérdésében enged az egyik állam delegátusának.

A bizottság 1919. február 28-i ülésén pontosan ez történt: Seymour – az egyik amerikai delegátus – Arad városát Magyarországnál akarta hagyni. Ezzel pár-

15 Az ülés jegyzőkönyvét közli FDI 1. kötet 85. dok. 138–144. old.

16 Sajnos a FDI 1. kötete nem közli ezen ülés jegyzőkönyvét.

17 A Csehszlovák Bizottság működéséről lásd Gulyás László (2008): Edvard Beneš. Konceptiók és valóság. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő. 162–165. old.

18 Erről további részleteket lásd Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország helye a brit külpolitikában 1918-1919. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 143–152. old.

19 Emerson Gelfand (1963): The Inquiry; American preparations for peace. Yale University Press. New Haven

huzamosan az angol delegáció vasúti okok miatt – Temesvár–Makó vasútvonal biztosítása – Makót Romániához akarta csatolni. Végül ezen a február 28-i ülésen amerikai–angol megegyezés született, Seymour hozzájárult, hogy Arad Romániához kerüljön, míg az angol delegáció meghátrált Makó kérdésében, azaz hozzájárult ahhoz, hogy Makó Magyarország keretei között maradjon.²⁰

Itt jegyezzük meg, hogy ezen a bizottsági ülésen a kompenzációs lánc sorozat még egy további elemmel bővült: egy francia-angol megegyezés következtében Szegednél – pontosabban Új-Szegednél – Magyarországnak adták a Maros-szögget. Ezt a keskeny sávot – Új-Szegedtől Szőregig – egy későbbi ülésen, a március 18-in további kilenc Torontál vármegyei településsel kiszélesítették.²¹

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottságának 1919. február 28-i ülésén Makó sorsa végleg eldőlt, a trianoni békediktátum Magyarország keretei között hagyta.

Az már a történelem fura fintora, hogy Román és Jugo-szláv Ügyek Bizottságának üléseivel szinte egyidőben – 1919. április 27-én Makó francia megszállás alá került.²² Majd ezt 1919. június 17-én román megszállás váltotta fel. A román csapatok egészen 1920 márciusáig tartózkodtak Makó városában. Jól mutatja a román hadsereg viselkedését, hogy a Maros-híd – ekkor még fahíd volt – karbantartásához, javításához beérkezett 15 vagon fenyőfát is magukkal vitték.

4. Konklúziók

Tanulmányunkban megvizsgáltuk Makó sorsának alakulását a versailles-i békekonferencián. Az áttekintés során bemutattuk, hogy Makót több ízben

20 Ormos Mária (1984): Padovától Trianonig 1918-1920. Kossuth Kiadó. 192–193. old.

21 Kókai Sándor: A Maros-szög külterületi népessége (1910). In: Településföldrajzi Tanulmányok. (szerk.: Csapó T.) Szombathely. 2015/1. 61–71. old. Továbbá: Kókai Sándor: Adalékok eltűnt „csonka” vármegyéink demográfiai jellemzőihez (1910-2011). In.: Tiszteletkötet Dr. Gál András geográfus 60. születésnapjára. Kókai S.-Boros A. szerk. Nyíregyháza-Szerencs. 327–342. old. Továbbá Miklós Péter: Újszentiván lakosságának etnikai és felekezeti viszonyainak változásai. Közép-európai Közlemények, 2010/2. szám 63–69. old.

22 Halmágyi Pál (1980): Makó város francia megszállása 1919. április 27.-1919. június 17. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980-1981/1. szám 299–312. old.

az a veszély fenyegette, hogy katonai, gazdasági és vasúti szempontok miatt Romániához csatolják. Csupán az ún. kompenzációs lánc szerencsés alakulásának köszönhető, hogy mégis Magyarország keretei között maradhatott.

A békekonferencia területi bizottságai határok megállapítása során a szoros értelmében cserebere játékot folytattak magyar városokkal, színmagyar területekkel.²³ Apponyi Albert 1920. január 16-i beszédében²⁴ joggal emlékezett a Négy Nagyot, Wilson önrendelkezési elvére. Apponyi ezzel kapcsolatban az alábbi kijelentést tette: „... az államok lakosságának egyetlen egy része sem helyezhető akarata, megkérdése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá.”²⁵

Makó hovatartozásának kérdése a békekonferencián jól mutatja Apponyi szavainak igazságát. Makót a békecsinálók különféle stratégiai, katonai és gazdasági megfontolásokból Romániához akarták csatolni, figyelmen kívül hagyva, hogy színmagyar város.

A kémikusok azt mondják, hogy egyetlen egy csepp tengervízből pontosan megállapítható az egész tenger összetétele. Makó példája megmutatja, hogy hogyan születtek a magyarságra nézve hátrányos és igazságtalan döntések Versailles-ban. A magyarokat marhanyájként csatolgatták Romániához, Csehszlovákiához és Jugoszláviához.

23 Erről további részleteket lásd Arday Lajos (1990): Térkép csata után. Magyarország helye a brit külpolitikában 1918-1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest.

24 Ismerteti Vizi László Tamás (2016): A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920-2010). Cepoli Kiadó. Budapest. 22–29. old.

25 Apponyi beszédét közli a Magyar béketárgyalások (1920). Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neully-ben. I. kötete, lásd 276–282. old..

FELHASZNÁLT IRODALOM

NYOMTATOTT FORRÁSOK

- FDI Ormos Mária-Ádám Magda szerk. (1999):** Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Magyar béketárgyalások (1920).** Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neully-ben. I–III. kötet. M. Kir. Külügyminisztérium. Budapest

FELDOLGOZÁSOK

- Arday Lajos (1990):** Térkép csata után. Magyarország helye a brit külpolitikában 1918–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Babucs Zoltán (2012/b):** Mackensen tábornagy „huszárcsínye”. Bukarest elfoglalása 1916. december 6-án. NagyMagyarország 2012 (IV. évfolyam) 4. szám. 24–29. old.
- Djuvara, Neagu (2010):** A románok rövid története. Koinónia Könyvkiadó. Kolozsvár.
- Durandin, Catherine (1998):** A román nép története. Maecenas Kiadó. Budapest.
- Fráter Olivér (2003):** Erdélyi magyar helyzetkép 1916-1919-ben. Hamvas Intézet. Budapest.
- Gelfand, Emerson (1963):** The Inquiry; American preparations for peace. Yale University Press. New Haven
- Gulyás László (2008):** Edvard Beneš. Koncepciók és valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2012):** A térdre kényszerített Románia. A bukaresti béke 1918. Nagy-magyarország. 2012/4. szám. 41–51. old.
- Gulyás László-Csüllög Gábor (2013):** A román állam területi kialakulásának története III. 1914-1918. Közép-Európai Közlemények 2013/13. szám No22. (VI. évfolyam/3. szám). 177–185. old.
- Gulyás László főszerk. (2019):** A trianoni békediktátum története hét kötetben. I. kötet: Trianon Nagy Háború alatti előzményei, az Osztrák-Magyar Monarchia bukása. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Halmágyi Pál (1980):** Makó város francia megszállása 1919. április 27. – 1919. június 17. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980-1981/1. szám 299–312. old.
- Jancsó Benedek (2004):** A román irredenta mozgalmak története. Máriabesnyő-Gödöllő. Attraktor.
- Kókai Sándor (2015/a):** A Maros-szög külterületi népessége (1910). In. Csapó Tamás szerk. (2015): Településföldrajzi Tanulmányok. 2015/1. szám. 61–71. old.

- Kókai Sándor (2015/b):** Adalékok eltűnt „csonka” vármegyéink demográfiai jellemzőihez (1910-2011). In.: Kókai S.-Boros A. szerk. (2015): Tiszteletkötet Dr. Gál András geográfus 60. születésnapjára. Nyíregyháza-Szerencs. 327–342. old.
- Miklós Péter (2010):** Újszentiván lakosságának etnikai és felekezeti viszonyainak változásai. Közép-európai Közlemények, 2010/2. szám 63–69. old.
- Ormos Mária (1984):** Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth Kiadó.
- Raffai Ernő (2010):** Balkáni birodalom. Nagy-Románia megteremtése 1866–1920. NagyMagyarország könyvek. Budapest.
- Sztáray Zoltán (1980):** Románia szerződése az antanthatalmakkal. Új Látóhatár 1980/1. szám 76–90. old.
- Vizi László Tamás (2016):** A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920-2010). Cepoli Kiadó. Budapest. 22–29. old.